
I

Гиже чыглыкды, хатда эдил гүйдәки ялы совукды. Даш-төверек үйтгешик бир дым-дырслыкды, уршуң Забеседйә гетирен шол өңки гохдур гүммүрдиси эшидилмейәрди.

Сожуң кенарында Пропойск хем-де Кричев аралыгында горанян 13-нжи армияның ыгтыярына вагтлайын берлен 55-нжи дивизияның сөвешлерде лүти чыкан бөлүмлери август айының ортасында Белоруссияның гүнорта-гүндогарында Беседь диен кичирәк дерядан гечдилер, сонра болса Струговский Буда чекилдилер. Шол ерде тәзе гораныш золагы тайяр эдилипди. Аяллар хем-де гошун гуллугына чагырылмага яшы етен йигитлер окопдыр танка гаршы гарым газмага Веремейкиден шол ере тас бир ая голай гатнапдылар. Окопчылары илки башда Бабиновичиниң аңырсындакы Латока обасына алып гайдярдылар, йөне ниредендир бир ерден «эмка» кысылмы машынларда гелен харбы адамлар ишлери азалтмалы дийип буйрук бердилер. Шондан соң окопчылары гошун үчин реквизирилнемедик колхоз машынларына мүндүрип, Струговский Буданың аңырсына гечирдилер. Гезекме-гезегине ишлейән колхозчылар ол ерден бир хепдеден ызларына доланып гелйәрдилер. Окопчыларың арасындакы аяллар: «Эгер-де Сожда бизиңкилер бар болса, оларам бирден, худай сакласын, немеци саклап билмеселер, онда ол Сожуң икинжи бир улы гошанды болан Ипутиден аңырлыгын-а хер зат этсе-де гечип билмез, себәби ол ерде шейле бир гум үйшүрилип, үстүне-де шейле бир навлар басылыпдыр велин, арвах-жынам гечип билжек дәл» дийип, ынам билен айдярдылар. Энтеклер сөвеш Сожуң кенарында барярка велин, белки, догруданам немеци ондан аңырлыгына гойбермезлер, Веремейкинем башындан белә-бетер совулып гечер диен умыт барды. Германиялы гечен биринжи жахан уршунда-да

бу ерде Беседе ченли етип билмәнмиш дийип гүррүн эдйәрдилер. Йөне велин июль ахырында босгунларың илкинжи тапгыры — бабиновичили еврейлер пейда болдулар. Веремейкилилер Белая Глина тарапдан гелиән ики саны зынжырлы тракторың улы гумак ёлдан әпет топы, айрылыкда онуң нилидир лафетини сүйрәп гелиәннини гөрдүлер. «Өз-ә узага атян топ болмалы. Эгер-де узага атян топы фронтдан айырян болсалар, диймек, онда ыза чекилйәндирлер» дийип, пайхаслы гожалар башларыны яйкаярдылар. Адамлар бирден бир хили ювашап, бар болан gymmat бахалы затларыны ере гөмүп башладылар.

...Колхозың башлыгы Родион Чубарь августың башында соңкы сапар умумы йыгнак чагырды. Йыгнага Веремейкидәки колхозың бир бригадасына гирйән Мамоновки хем-де Кулигаевки посёлокларының икисинден диңе бир көне правление члени Сидор Ровнягин гелди. Шонда Чубарь Мамоновка Боханёк голагың ызындан адам иберди, себәби район меркези Крутогореден жаң эдип, колхозда галан сыгырлары хаял этмән өрүден ызына гетирип, гүндогара тарап сүрмели дийипдирлер. Иүз элли сыгырдан ыбарат эсасы сүрүни болса Веремейкиден өң сүрүп әкидипдилер. Маллары сүрүп әкиденлер колхоз башлыгының орунбасары, хас такыгы, колхозың хожалык мүдири Денис Зазыба билен әнтеқ гошуна чагырылмага дегишли болмадык колхозчылар Иван Хохол хем-де Микола Рацеев икисиди. Галан сыгырларам шол угра тарап, Карачевин үсти билен Хатыниче сүрмели дийип табшырылыпды. Боханёк башлыгың Веремейкә өзүни нәме себәбе чагыраныны билен бадына сапалак атып башлады, хатда бош енини галгадып хамсыкдам. Эмма Чубарь өз диенине тутуп отурансоң, ол шайыны тутмага межбур болды. Маллары екшенбе гүнүниң агшамы сүрүп башладылар. Сыгырлар ненеңси ёл гечмелидиклерини эдил дуйян ялы, адам барыны өрүзип, найынжар молашардылар, әнтеқ обаның ичиндәки көче билен сүрүп баряркалар олар ишиклери ачық дуран чем гелен ховла гачып гирйәрдилер. Түпениниң гундогы билен дүртекләп, олары шол ерден ковуп чыкармага Чубарың өзи көмекләшйәрди, өзем хамана ненең-ничик болжагы әнтеқ беллем дәл, шонуң үчинем гөлелери бир алып галайсаң дийишип ялбарян аяллара гаргынып, оларың

үстүнө гыгырды. Чубарь гахарланып, райондан йерите гөркезме бардыгыны, шол себәптем колхоз байлыгыны душмана ташлап гитмәгә хакының ёкдугыны олара чыны билен дүшүндирийәрди. Сүри ахырсоңы обадан сайланды велин, Боханёк эгри чопан таягыны галгадып, сыгырлары Гутка барян улы ёл билен сүрүп башлады. Ики гүн геченден соң болса Денис Зазыба оба доланып гелди. Иван Хохол билен Микола Рацеев онуң янында ёкдулар. Олар Хатыничидәки чагырыш пунктунда галыпдылар.

Зазыба оба нәхошлап гелипди. Ол Веремейкә гайдып гелйәркә, ёл угрунда гызып дурка совук сув ичип, дишлерини хем-де бокурдагыны совукладыпдыр. Колхоз башлыгы өйүнә гиренде, Денис Зазыба ясы ағач кровадың үстүндә ятырды. Онуң кеселләни йүз-гөзүнденем билдирип дурды.

Чубарь печдир ишигиң аралыгындакы чүңке түпини сееди-де, билгешлейин шәхтиачыклык билен:

— Ери, ишлер ничик? — дийип, сорады.

Денис Зазыбаның аялы Марфа әриниң аякларының үстүнә атылан гиң золаклы докалан бодур-содур матаны дүзедишдирди-де, үмсүм өйден чыкды. Ол Чубарь өйлерине геленде хемише чыкып гидйәрди.

— Шейле... Биз сыгырлары табшырдык, мөхүр басылан дил хаты хо-ол столуң үстүндә ятандыр. Йөне, ыха өзүм велин... — дийди-де, Зазыба мүйнүргәп Чубара серетди. — Ай, бу хич-ле, гутуларын. Илкинжи гезек дәл ахырын. Эсиз галмыш, шу бокурдагым айын болмаса, сәхел зада хәли-шинди агыран болуп дур.

Чубарь өйүң ичинде ики яна гезмелемәгә башлады. Ол этли-ганлыды, аграмы алты пут дагы боланы үчин томсуң довамында гус-гуры болан полуң тагталары онуң аякларының астында эгрелишип, жыгылдашардылар.

Чубарь укусызлыктан яна дым-гызыл болан гөзлерини гырпылдадып:

— Сиз ол ерде нәме үчиндир көп эглендиниз — дийди.

— Етишип билшимиз-дә...

— Базар совулансоң гелдим дий-де хасаплай!

Зазыба чеп элиниң аясы билен ясы бурнуның ужуны сүпүрди-де, сакгал-мурт басан йүзүни чытды.

— Антонович, сен отураймалы әкениң...